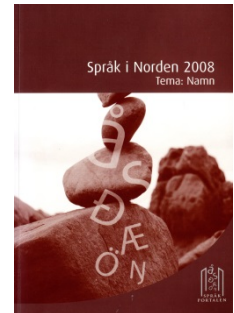

Sprog i Norden

Titel: Persontecken inom teckenspråket
Forfatter: Tomas Hedberg
Kilde: Sprog i Norden, 2008, s. 101-114
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Persontecken inom teckenspråket

Tomas Hedberg

Vid sidan av det vanliga namnet kan personer inom döv världen, både döva och hörande, ha s.k. persontecken. Detta persontecken är i motsats till vanliga namnet helt unikt. Det kan utgå från utseende, beteende, yrke m.m. En lärare som hade en frisyr i form av en hårrulle fick hårrulle som persontecken, en elev som var vig som en apa fick apa som persontecken, en person som arbetat på en tändsticksfabrik fick tändsticka som persontecken.

Man "döps" inte till sitt persontecken av sina föräldrar som bittar på dessa, inte heller bittar man på sitt eget tecken, utan det är omgivningen, speciellt kamraterna som kommer på dem. Även kända personer utanför döv världen kan få persontecken. Napoleon tecknas inte oväntat med den typiska armposen.

Tomas Hedberg, som själv är döv, har gått igenom persontecknen för över 2 000 personer från 1980-talet och fram till våra dagar. Hans eget persontecken är den som antecknar, eftersom hans kamrater tyckte att han var flitigare än andra på att anteckna.

Åren 1986–1989 hade jag i ett projekt som uppdrag att dokumentera dövas berättelser om sina liv och sina minnen från barndomen. Projektet finansierades av teckenspråksavdelningen vid Sveriges Dövas Riksförbund. Äldre döva personer, i första hand sådana som hade fyllt 65 år, intervjuades och intervjuerna bandades på video. Totalt intervjuades drygt 200 personer runt om i landet. De ombads att på teckenspråk berätta om sitt liv och sina minnen från barndomen, skoltiden, arbetslivet och föreningslivet.

Vid sidan om mitt egentliga projektarbete var jag också intresserad av persontecken. Det är ett slags egennamn på teckenspråk. Persontecken kan ofta härledas till en framträdande egenskap eller dylikt hos en person. Till skillnad från personnamn är persontecken ofta direkt kopplad till en person, som ett unikt tecken. Eftersom jag var nyfiken på hur informanternas persontecken utfördes och såg ut, började jag anteckna med hjälp av transkriptionssystem de persontecken jag träffade på.

Den här presentationens syfte är dels att redogöra för personteckens härkomst, dels att göra en beskrivning av olika klasser av persontecken.

Hittills har jag dokumenterat 3 114 persontecken för 2 671 personer totalt. Differensen mellan antalet personer och antalet persontecken, 443 stycken, beror på att en del personer kan ha två eller flera varianter av sina persontecken eller kan ha två eller flera helt olika persontecken.

Namngivning

Till skillnad från egennamn brukar döva personer inte bli "döpta" till sina persontecken av sina föräldrar. Man brukar inte heller skapa ett persontecken till sig själv. I stället får döva personer eller personer som har anknytning till döv världen, såsom döv lärare och teckenspråkstolkar, ett persontecken av sina kamrater eller elever.

Förr i tiden när barnen på dövskolan pratade med varandra på teckenspråk och ville berätta om en kamrat eller någon lärare, men inte visste vad de hette, så beskrev de deras naturliga egenskaper, vad de hade för kläder eller på vilket sätt de uppträdde, så att man förstod vem som åsyftades. På det sättet kunde ett fast tecken efter en tid uppstå för en viss individ genom att samma beskrivning användes när man syftade på den personen.

På vissa dövskolor brukade äldre elever, så kallade faddrar, få ta hand om nybörjarna. De lärde dem hur eller vad de skulle göra, t.ex. att använda sina egna handdukar och tandborstar, att bädda sina sängar och att borsta sina skor och så vidare. Små barn lärde sig också att komma ihåg sitt intagningsnummer, eftersom alla tillhörande handdukar, kläder och skor märktes med deras nummer. Samma faddrar brukade "döpa" dem på teckenspråket. T.ex. hade en liten pojke en blå och vit sjömanskostym och han fick därför ett persontecken BLÅ/TRE-FINGRAR-PÅ-ÖVER-ARMEN-RÖR-SIG-I-V-FORM.¹ På det sättet kunde de nya eleverna få ett eget persontecken.

1 Tecken transkriberas på så sätt att man beskriver handform, t.ex. "flata handen" (utsträckt hand) eller "klohanden" (alla fingrar böjda), handrörelse, t.ex. viftning, och artikulationsställe (plats där rörelsen utförs), t.ex. överarmen.

Versaler anger benämning på ett tecken och snedstreck att flera tecken sätts ihop.

Tidigare litteratur

Det finns inte så mycket material om persontecken. Hittills finns det bara tre artiklar om svenska persontecken. Det äldsta dokumentet om persontecken är Oskar Österbergs (1886–1921) bok *Teckenspråket* (1916) och Gunnar Fondelius (1872–1947) artikel i *Tidning för dövstumma* (1916) som också finns i Per Nordheims bok *Kontakt* (1972: 53-55).²

Gunnar Fondelius nämner i sin artikel:

Bland de egentligt dövstumma användes vid betecknandet av dövstumma personer sällan dessas för- eller tillnamn. Dessa namn måste bokstaveras med handalfabetet och det går för långsamt, och ofta ha vederbörande icke rätt reda på personens kristliga namn. Så mycket mer är teckenspråksnamnen ihågkomna. Eleverna vid våra dövstumskolor få genast vid inträdet i skolan ett teckenspråksnamn, givet efter någon hos honom eller henne framträdande egendomlighet i utseende, klädesdräkt, sätt eller dylikt. Detta teckenspråksnamn får han sedan behålla genom hela livet. (Fondelius, 1916)

I samma artikel finns det också ett avsnitt där Gunnar Fondelius låter svenska översättningar av persontecken fungera som ett egennamn, medan vanliga egennamn och en del personliga pronomen utesluts. Jag återger ett kort stycke av artikeln:

Förf. (Gunnar Fondelius min anm.) av dessa rader, som reser rätt mycket bland de dövstumma, får vid sammanträffande med dem förfrågningar sådana som om han träffat Röd-bak-örat, om huru Uppstrukna håret mår, om Smala kinden flyttat till Stockholm, om Randiga byxa tillfrisknat efter en sjukdom, om det är sant att Röda rosetten vunnit på lotteri eller att Darrande örat gift sig med Blåprickiga blusen. Nu kan det hända att förf. ber få veta personernas kristliga namn och det blir ett letande i minnet att Uppstrukna håret i sig själv heter Edvin Pettersson. Förf. kan glädja den frågande med att Uppstrukna håret mår bra och så får han en mängd hälsningar till denne från Rundöga. Häromdagen träffade förf. Raka näsan, som omtalade att han av Ögonbrynet fått veta att Snedskurna kavajen snart skulle hålla bröllop med Klia sig under näsan. Till bröllopet voro inbjudna Hand i byxa, Ärr under ögat och Stora Näsborren, vilka tillsammans med Lugg i pannan, Gula knappen, Avskurna tummen och Klappa sig på kinden hos snickaremästare Grårock beställt av en divan till lysningspresent. (Fondelius, 1916).

2 Om inget annat namnges, är de personer som nämns döva.

Gunnar Fondelius nämner också i sin artikel att även kända personer, såsom kungligheter, skådespelare och politiker har fått ett eget persontecken:

Man kan genast komma in i tankegången för teckenspråksnamnens uppkomst och konstruktion om här anförs sådana på mera allmänt kända personer. Lägg båda armarna i kors över bröstet, och man har strax Napoleon framför sig. Peka på högra tinningen och låt det fasta tecken på kung följa; detta är Karl XII teckenspråksnamn. Sätt tre fingrar på hjässan, så är det tal om Bismarck. Gör som om ni vrider upp mustaschen. Jag gissar att ni genast tänker på Wilhelm II. I fri översättning till ljudspråket skulle teckenspråksnamnen på Tysklands kejsare sålunda kunna översättas till Uppvridna mustaschen, Napoleons till Korslagda armarna o.s.v. (Fondelius, 1916).

Gunnar Fondelius eget persontecken ser ut så här: Klohanden i närheten av högra tinningen vrids ett par gånger.

Persontecken från i går till i dag

Man vet alltså inte hur lång tid tillbaka persontecken funnits. De kan möjligen ha funnits före 1800-talet, för om det fanns några döva syskon i en familj, är det rimligt att anta att de kan ha använt persontecken för sig själva, släktingar och granar. Jag kan nämna att jag och min bror Ulf redan innan vi hade börjat gå i dövskolan skapade persontecken för våra släktingar och granar.

Stina Ryholms, Per Aron Borgs och Albert Bergs persontecken är de äldsta i min samling av persontecken. Dessa tre persontecken fick jag av Frida Söderberg f. 1898 i Ödeshög. Hennes persontecken är: Krokfingret utförs åt vänster ett par gånger framför högra ögat. Hon berättade för mig att hon gick på Manillaskolan i Stockholm år 1906–1914. När hon fick difteri fördes hon upp till sjukrummet på översta våningen. Där fick hon träffa en åldrig döv kvinna som bodde mitt emot sjukrummet. Hon hette Stina Ryholm (1822–1912). Stina Ryholm berättade för Frida Söderberg om sitt liv och sina minnen från skoltiden. Hennes lärare var först Manillaskolans grundare Per Aron Borg (1776–1839, hörande) och hans son Osian Borg (hörande). Efter skolgången fick hon stanna kvar och fick arbeta som vård- och köksbiträde ända fram till pensioneringen. Efter pensioneringen fick hon stanna kvar i sitt rum på Manillaskolan. Stina Ryholm var känd bland döva för hon var en av de sista döva som gick i dövskolan på Manhem utanför Manillaskolan. Vid vårt samtal visade Frida Söderberg mig hur Per Aron Borgs och Stina Ryholms persontecken såg ut. Stina Ryholm: Sprethanden utförs åt höger med

spelade fingerrörelser under kontakt med pannan, Per Aron Borg: Två böjda pek- och långfingrar är i kontakt med näsan ett par gånger och Albert Berg: Krok-fingret är i kontakt med tinningen ett par gånger.

Albert Berg (1832–1916) var mycket aktiv i Stockholms Dövas Förening, som vice ordförande i många år. Han var också känd som marinmålare.

Man kan alltså säga att persontecken tillhör vår kultur. Sättet att ge varandra persontecken har använts i flera generationer och används fortfarande.

Olika klasser av persontecken

I det här sammanhanget redovisar jag en uppdelning och klassificeringar av persontecken. Uppdelningen grundar sig på teckenformens motivering. Persontecknens form är i många fall motiverad i förhållande till referenten. Från denna utgångspunkt delar jag upp tecknen i olika grupper, beroende på vilka egenskaper hos referenten/individerna som de är motiverade av. Det finns olika utmärkande egenskaper etc. hos referenterna, som man kan fästa sig vid: hur de ser ut, hur de beter sig, vad de liknar, vad de har för yrke, varifrån de kommer. Det kan också gälla vilket intagningsnummer de fick vid inträdet i dövskolan eller vad de har för namn med mera. Jag skall nedan beskriva vilka framträdande drag, som indelningen grundar sig på.

Samtidigt vill jag påpeka att man inte direkt kan se vad dessa persontecken betyder förrän man får etymologiska förklaringar till varifrån personerna fått sitt/sina persontecken. Min klassificering av persontecken grundar sig på de 1 108 persontecken av 3 114 persontecken som jag fått etymologiska förklaringar till av mina informanter. Hittills har jag kunnat ringa in sex olika klasser av persontecken. Tecknen har bildats med utgångspunkt i utseende, beteende, liknelse samt social tillhörighet och har också skapats genom påverkan av namn, initialer och svenska ord samt nummer vid inträdet i dövskolan. Klasserna beskrivs längre fram var och en för sig.

Jag har valt ut en del av de 1 108 persontecken, som ska redovisas längre fram, därför att de är tydliga och bra exempel på de olika klasserna. Dessutom fick jag levande personers samtycke till att få visa deras namn och persontecken i detta sammanhang.

1. Utseende

Persontecken som har med utseendet att göra är en jämförelsevis stor grupp inom personteckenområdet. Dessa tecken är bildade med utgångspunkt i vilka framträ-

dande yttre egenskaper eller dylikt en person har. Det finns två undergrupper. Den ena gruppen beskriver vilket fysiskt kännetecken en person har, den andra klädsel och liknande.

a) Fysiskt kännetecken

I den här undergruppen finns tecken för en utmärkande egenhet i ansiktet eller hos kroppen, t.ex. uppnäsa, långa framtänder eller en amputerad arm. Följande persontecken tillhör Bror Dahlberg. Han hade blå ögon, vilket har givit upphov till hans persontecken: tecknet BLÅ följs av att pekfingret skakas i sidled vid högra ögat.

Jag kan ge ett annat exempel: Stina Johansson har ett födelsemärke på kinden. Därför tecknas hennes persontecken: tecknet BRUN följs av att Nyphanden är i kontakt med kinden.

I denna grupp av tecken inräknas också tecken för frisyr. I min samling av persontecken finns det faktiskt många olika tecken som hör samman just med frisyr. Hittills har jag funnit drygt 40 olika sådana tecken. Jag kan nämna att det fanns en lärare på Manillaskolan som hette Rut Brinkman (hörande). Hon hade en hårrulle i nacken, vilket gav henne följande tecken: flata handen vid nacken, sedan vrids handen helt. Rut Brinkmans persontecken har också kommit att användas för 'bibliotek'. Detta tecken användes på Manillaskolan, därför att Rut Brinkman också hade hand om böckerna i Manillaskolans bibliotek.

b) Klädsel och liknande

Den andra undergruppen inom utseendegruppen utgörs av tecken som hör samman med klädsel och andra föremål som bärs av personen ifråga. Persontecknet beskriver alltså hur personens klädsel eller föremål sett ut. Den klädsel och de föremål som tillhör den här gruppen kan vara glasögon, huvudbonad, pekpinne, kryckor, hörapparat eller örhängen. Det visar sig att också den här typen av persontecken är en stor grupp.

Till exempel hade Karl Sandström en sjömanskostym med slips. Hans tecken blev så här: flata handen förs nedåt vid bröstet och förändras samtidigt till O-handen. Sedan förs denna handform uppåt. Strax efter spretas fingrarna och förs nedåt samtidigt.

Ett annat persontecken är motiverat av att personen hade en rosett i flätorna. Detta persontecken utförs: pek- och långfingrarna och tummen böjda mot varandra vid halsens högra sida förs framåt och öppnas samtidigt. Samma rörelse igen, men från vänster sida. Detta persontecken tillhör Sonja Forsell.

2. Beteende

Persontecken som återger ett återkommande beteende hos en person eller en speciell handling som personen kan utföra utgör en ganska stor grupp.

Ett bra exempel på denna typ är ett tecken som utförs: högra underarmen vilar på vänstra underarmen och båda gungar upp- och nedåt samtidigt. Detta persontecken tillhör Anette Rosing och är motiverat av att hon brukade korsa armarna, när hon under de första åren gick i dövskolan.

Till exempel brukade Signe Lampa, kindergartn lärare i dövskolan i Vänersborg (hörande), stå framför skolbarnen, som satt vid långa bord, och be en bön före middagen i matsalen varje dag. På det sättet tecknar man för henne: tecknet BÖN skakas lite fram och tillbaka.

Man kan också återge ett tecken som en person ofta använder. Sådana persontecken har jag också fört till gruppen "beteende". Till exempel har Kjell Hovlin ett sådant persontecken. På det här sättet tecknar man för honom: båda händer med flata handen hakas mot varandra. Han brukar nämligen teckna en regional (norrländsk) variant av tecknet OCH, när han gör paus innan han skall säga något.

3. Liknelse

Så finns det en mindre grupp persontecken som kan ses som liknelser. Det finns två undergrupper.

a) Utseende

I den ena undergruppen tar dessa tecken fasta på hur en person ser ut, vilket i sin tur jämförs med eller liknas vid något. Med andra ord, ser han/hon ut som något, så får han/hon ett persontecken genom det.

Ett persontecken tecknas FÅR: pek- och långfingrar ovanför vänstra armen förs från handloven mot axeln och "klipper" samtidigt. Detta persontecken tillhör Rune Norberg, och är motiverat av att hans hår ser ut som fårull.

b) Beteende

I den andra undergruppen återfinns tecken som går tillbaka på vad eller på vilket sätt personerna gör eller handlar, vilket i sin tur jämförs med något annat som om de skulle göra något. Med andra ord jämförs deras handling med något som t.ex. ett djur gör.

Ove Fransson's persontecken är ett utmärkt exempel på det. Hans persontecken tecknas: böjd flata handen, S-handen, är i kontakt med högra ögat ett par

gångar. Detta tecken betyder 'apa' och användes tidigare i Småland. Persontecknet fick Ove Fransson för att han var duktig på att klättra i träd precis som en apa.

4. Social tillhörighet

En stor grupp är den som har att göra med sociala relationer. Där kan man se fyra undergrupper.

a) Yrke

I den här gruppen bygger persontecknen på vad personerna har för yrken. Hittills har jag funnit en rad tecken för olika yrken; 'skomakare', 'skräddare', 'snickare', 'konsulent', 'präst', 'målare', 'typograf' med flera. De fungerar alltså som persontecken. Till exempel var August Ljungkvist skomakare och fick tecknet SKOMAKARE. I stället för "skomakare" återges namnet "August" med munrörelser. Gruppen innehåller också persontecken som går tillbaka på var personerna arbetade, deras arbetsplats. T.ex. tjänstgjorde Elisabeth Johansson på Tidaholms Tändsticksfabrik. Därigenom fick hon ett persontecken som TÄNDSTICKA. Samtidigt återger man hennes namn, "Elisabeth", med munrörelser.

b) Geografiskt ursprung

I den andra undergruppen utgår persontecknen från varifrån man kommer och var man är uppväxt. Det gäller både länder, landskap, städer och andra orter. Till exempel kom Jörgen Christensen från Danmark. På det sättet fick han ett persontecken som motsvarar DANMARK. Samtidigt formar munnen namnet "Jörgen".

c) Familjebakgrund

I den tredje undergruppen återfinns persontecken som bygger på vilken familjebakgrund personerna har och vilken social miljö de är uppväxta i. Det har ofta att göra med vad deras föräldrar har för yrken. Per Nordheims persontecken är ett bra exempel på det här. Han var son till en officer. På det sättet fick han som sitt persontecken tecknet OFFICER.

d) Ärvda persontecken

I den fjärde undergruppen återfinns persontecken som bygger på släktrationer. Personerna har fått ära samma persontecken som deras släktingar har, t.ex. syskon, förälder eller make. Tecknen kan kallas för arvpersontecken.

Sigurd Åkerströms persontecken är ett bra exempel på det. Hans persontecken utförs med högra pekfingeret vid vänstra axeln som förs nedåt i bågrörelse till den nedersta delen av överarmen och vrids lite samtidigt. Han fick samma persontecken som sin mor.

5. Nummer

Den här typen av persontecken som bygger på det intagningsnummer personerna fick vid inträdet i dövskolan, är en ganska liten grupp med bara några få persontecken i min samling av tecken. De används framför allt i södra Sverige. Till exempel fick Astrid Fejr ett persontecken: 923. Tecknet för nio utförs: alla fingrar utom tummen nedåtriktade och slås upp och förändras till uppåtriktade pekfinger och långfingrar samtidigt (=2). Strax efter tilläggs ringfingret (=3). Samtidigt återges förnamnet "Astrid" med munrörelser. Siffrorna skall alltså inte återges.

6. Namn

En annan grupp persontecknen utgår från vad personerna har för namn. Det förekommer många persontecken i den här gruppen, som har fyra undergrupper.

a) Namntecken

I den första gruppen bygger persontecknen på personernas namn. Det gäller både förnamn eller efternamn. Dessa persontecken skapas alltså genom påverkan från namnet under förutsättning, förstås, att just det namnet redan har ett eget tecken. Med andra ord representerar varje tecken ett visst namn.

Till exempel finns ett namntecken för "Ingvar": klohanden är i kontakt med kinden ett par gånger. Detta persontecken utgår alltså bara från personens förnamn.

Namnet Birgitta är också ett exempel på det här. Detta namntecken tecknas: böjda pek- och långfingrar är i kontakt med kinden ett par gånger.

Flera liknande exempel på denna första undergrupp är Anders, Erik och Svea.

b) Initialtecken

I den andra undergruppen bygger persontecknen också på namnen. I det här fallet gäller det en förkortning av antingen förnamn eller efternamn. Sådana tecken kan kallas initialpersontecken. Den här undergruppen är ganska stor.

När det gäller förnamn brukar handformen – som motsvarar den första bokstaven i namnet – slås eller skakas. Till exempel är Kerstin Olssons persontecken ett *K*, som slås uppåt och nedåt.

Flera exempel på denna grupp är Maria, Gunilla, Inger, Lasse och Göran.

c) Fullständig ordlikhet

Liksom i de tidigare undergrupperna bygger dessa persontecken i den tredje undergruppen också på personernas namn. De är motiverade, till skillnad från den första gruppen, genom påverkan från svenska ord. Med andra ord får en person ett tecken som BJÖRN, som kan hänföras till hans namn Björn. Dessa persontecken har samma form som de homonyma artnamnen.

Flera exempel på denna grupp är Knut, Bror och Axel.

d) Partiell ordlikhet

I den femte undergruppen bygger persontecknen också på personernas namn. Till skillnad från den fjärde gruppen är dessa tecken inte identiska med utan påminner bara om liknande ord eller tecken. Till exempel kan persontecknet för någon som heter Franklin i efternamn komma från ett liknande ord t.ex. Frankrike. På det sättet får han tecknet för 'Frankrike' som ett persontecken. Det är alltså en partiell ordlikhet, som ligger till grund för dessa persontecken.

Ett annat exempel på den här undergruppen är Katarina. Namnet tecknas som tecknet för 'Katt'.

Kombinationer av persontecken

I det här avsnittet handlar det om olika kombinationer av två olika typer av persontecken. Det förekommer ett flertal sådana persontecken i två led. För att undvika förväxling bildades två eller flera olika persontecken i två led för personer med samma förnamn. Till exempel har Stig Johansson och Stig Lundahl samma persontecken i det förra ledet: STIG tecknas; pekfingeret är i kontakt med högra tinningen och vrids ett par gånger. Därefter tilläggs ett tecken i det andra ledet. I Stig Johanssons fall tecknas persontecknet JOHANSSON i det senare ledet: den andra varianten av nyphanden vid kinden rör sig i cirkel. I Stig Lundahls fall bokstaveras efternamnet Lundahl i det andra ledet ibland efter STIG-tecknet, beroende på vilken samtalssituation man befinner sig i.

Byte av persontecken

I det här avsnittet handlar det om byte av persontecken. Det kan förekomma att en person har haft två eller tre olika persontecken i sitt liv. Det kan finnas olika skäl till att man bytt persontecken.

Till exempel hade Ebba Söderlund ett eget persontecken från skoltiden: N-handen, uppåtriktad och inåtvänd, tar kontakt med hakan och förändras till dubbelkroken under rörelseriktningen. Men hon förlorade detta efter en tid då hon hade gift sig med Verner Söderlund. Genom giftermålet fick hon ett nytt tecken – sin makes persontecken: Flata handen, uppåtriktad och vänstervänd, rör sig i cirkel under kontakt med högra kinden med tillägg av tecknet FRU som ett sammansatt tecken. Man vet inte riktigt varför hon förlorade ett eget persontecken, möjligen var hennes make mer känd och framträdande för sin omgivning i döv-föreningen.

Christina Johanssons persontecken är ett bra exempel. När hon kom till Stockholm, tvingades hon ersätta sitt tidigare persontecken med ett nytt: V-handen, vänsterriktad och inåtvänd, tar kontakt med pannan först, vrids framåt och tar kontakt med pannan igen därför att det fanns två likadana persontecken för henne och Barbro Almquist. Deras persontecken byggs efter hårformen: pagefrisyr. De arbetar på samma arbetsplats på Dövas Hus i Stockholm, varför det är förståeligt att man vill undvika förväxling. Barbro Almquist fick behålla sitt persontecken, för hon är den äldre medlemmen.

Kända personer

Inom medievärlden har några kända personer, som politiker och skådespelare även fått sitt persontecken. Till exempel har Thorbjörn Fälldin fått ett persontecken som är relaterat till en pipa, för han var känd som en som röker sin pipa. Även historiska personer har fått ett persontecken, till exempel Gustav Vasa och Karl XII. Tecknet för Gustav Vasa utförs med klohanden med små vridrörelser framför pannan. Tecknet härleds av att han hade en plymhatt med en vit fjäder-tofs. Karl XII:s persontecken är relaterat till att han blev skjuten i tinningen. Därför tecknar man honom genom att pekfingeret tar kontakt med sidan om pannan i förledet. Strax efter ledet använder man tecknet för 'tolv'.

Flera exempel på persontecken för kända och historiska personer är Olof Palme, Richard Nixon, Jimmy Carter, Michail Gorbatjov och Elizabeth Taylor.

Ortnamn via persontecken

Vissa tecken för ortnamn härleds av döva personers persontecken, beroende på att de har bott och uppväxt i den orten. Till exempel på detta är Landskrona. Ortnamnet Landskrona fick ett tecken genom att Per Nordheim hade bott och uppväxt där, vilket vi nämnt tidigare om hans persontecken. Landskronas tecken är därför identisk som tecknet OFFICER. Jönköping är också ett exempel på detta. Jönköping tecknas med en tumme och stryks under hakan ett par gånger med kontakt. Detta tecken härleds av Holger Carlbergs persontecken. Förklaringen till detta är att han tävlade mot sina skolkamrater och visade att han kunde lyfta sin fot ända till sin haka, när han gick i dövskolan i Vänersborg.

Flera exempel på denna kategori är Falköping, Skövde, Kiruna och Ängelholm.

Det beror också på att några ortnamns utformning är identisk med personnamn, såsom Vilhelmina, Dorotea och Fredrika. Dessa ortnamn fick sitt tecken genom döva kvinnors persontecken, eftersom de hette också Vilhelmina, Dorotea och Fredrika.

Äldsta dokumenterade persontecken

Som bekant är Albert Bergs, Per Aron Borgs och Stina Ryholms persontecken äldsta bland persontecknen i min samling av personteckenregistrerade under året 1986–1989. Dessa tecken fick jag genom muntliga uppgifter. I fjol och i våras gjorde jag ett fynd när jag studerade dövskolors handlingar på Stockholms stadsarkiv samt Landsarkivet i Vadstena. På detta sätt hittade jag flera dokumenterade uppgifter om persontecken genom elevmatriklar och fotosamlingar. På Stockholms stadsarkiv hittade jag tre stycken persontecken som tillhörde Manillaskolans fotoarkiv. Dessa persontecken är nedtecknade på baksidan av elevernas foto. På baksidan av en elev Charlotta Janssons porträttfoto står ordagrant: ”Gröna prickar på klädningsarmen”. Hon var född år 1859 och gick i skolan år 1871–1877. Ett annat dokumenterat tecken beskrivs med ord. Fotots ord lyder: ”Tecken: 2 fingrar utefter högra kindbenet.” Detta tecken tillhör Olof Persson f. 1845, som gick i skolan år 1872–1874. Det tredje persontecknet för Johan Ahlberg f. 1861 härleds av vit krage. På baksidan av fotot står alltså: ”hvit krage”. Han gick i skolan år 1876–1878.

Det fanns en dövskola i Vadstena, som heter officiellt ”Läroanstalten för överåriga döva i Vadstena”. Skolan startades år 1878 och upphörde år 1902. I somras var jag på Landsarkivet i Vadstena. Där tillbringade jag med mina studier över dövskolans arkiv. Jag gick igenom hela elevmatrikeln. Totalt 323 elever gick i

skolan under skolans period. Av dessa elever fick jag 200 persontecken. Persontecken började emellertid inte dokumenteras i både elevmatrikeln och inträdesansökanshandlingarna förrän år 1883. Därför finns det inte några dokumenterade persontecken under perioden år 1878–1902. Av 200 persontecken hade 121 män respektive 79 kvinnor sitt persontecken. Ett fantastiskt resultat, tycker jag.

Tabell 1. Antal persontecken av 323 elever under perioden 1883 – 1902

Klasser	Antal män	Antal kvinnor	Summa
1. Utseende	111	71	182
2. Fysiskt kännetecken	(94)	(58)	(152)
3. Hår, skägg	(15)	(8)	(23)
4. Klädsel	(2)	(5)	(7)
5. Beteende	9	6	15
6. Liknelse	0	0	0
7. Social tillhörighet	2	0	2
8. Nummer	0	0	0
9. Namn	0	0	0
Okänd härledning	0	1	1
<i>Totalt</i>			200

Det är intressant att se hur personalen i skolan har beskrivit persontecknen. Det återges inte exakt hur tecknen utförs. I stället beskrev de utifrån vilka grunder eleverna fick sitt persontecken.

Så här kan det stå:

- "Rödt band i håret"
- "Stucken i högra ögat med en synål"
- "Håret lagdt öfver kal hjessa"
- "Blyg"
- "En hårttest faller ned på venstra sidan"
- "Hvitt hår i tofs, uppåt spetsig".

Man vet aldrig exakt hur dessa tecken utförs med händer.

Det finns emellertid 17 av 200 tecken som återges exakt hur de utförs med händer. Till exempel hittade jag ett tecken som återges med ord: "Stryker med kanten av högra handen öfver midjan". Men man vet inte varför detta tecken fick sin härledning.

Ytterligare dokumenterade persontecken fick jag också genom dövskolan i Skara för överårigas arkiv. Det handlar cirka om ett tjugotal persontecken. Dövskolans period var 1879–1899.

Dessa persontecken från Manillaskolans fotoarkiv samt dövskolorna i Vadstena och Skara är alltså hittills äldsta dokumenterade.

Litteraturförteckning

- Bergman, B. (1977): Tecknad svenska. Utbildningsforskning nr 28. Stockholm: Liber Läromedel/Utbildningsförlaget.
- Bergman, B. (1982): Teckenspråkstranskription. Forskning om teckenspråk nr X. Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik.
- Fondelius, G. (1916): Teckenspråksnamn. Tidning för dövstumma nr 8 och 9, s. 36.
- Hedberg, T. (1989): Persontecken. Deras härkomst, bildningssätt och användning. Forskning om teckenspråk nr XVI. Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik
- Lieth, L v d. (1968): Tal grebet ud af luften, Tyst Jul, Danske Döves Landsforbund, 1968, Köpenhamn.
- Nordheim, P. (1972): Kontakt: Avsnittet "Enöga fick ja av Locken", s. 53–55. (uo)
- Toft, S. (1985): Taltegn, i B. Hansen (red.): Tegnsprogsforskning og tegnsprogs-brug, Döves Center for Total Kommunikation, s. 22–31, Köpenhamn.
- Österberg, O. (1916): Teckenspråket. Alfred Perssons förlag, Uppsala. (Karaktäriseringstecken sid. 17 och 80).

Summary

In addition to their given personal name, people who communicate by sign language, whether they are deaf or not, have personal sign names. Contrary to given names, sign names are unique and based on some attribute of its bearer, whether it is a haircut, a profession, a gesture or a pattern of behaviour. Sign names are not given at birth, nor can they be made up by the speakers themselves, but rather, they are invented by family and friends. The article presents a survey of the sign names of more than 2,000 people from the 1980s to the present and explores their origin, as well as the classification of sign names.